

Bədr Həvva Bikə xatunun epitafiyası

Afaq Quluzadə

AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu
afaq-quluzade@mail.ru

Açar sözlər: epiqrafika, Xanəgah kompleksi, sənduqə, türbə, mehrab.

Orta əsrlərdə digər Şərqi ölkələrində olduğu kimi, Azərbaycan ərazisində yayılan ayrı-ayrı sufi təriqətləri ilə bağlı Xanəgahlar meydana gəldi. Xanəgahlar bir qayda olaraq karvan-ticarət yolları üzərində yerləşir və türbə, məscid, mədrəsə, dərvişlərin yaşaması üçün hücrələr, kitabxana, bir sıra yardımçı tikililərlə birgə böyük kompleksdən ibarət olurdu. Kompleksin özəyini təriqətin ilk şeyxinin dəfn olunduğu türbə təşkil edirdi. Vəfat edən şeyxlər burada, yaxud onlar üçün tikilən ayrı bir türbədə dəfn edilirdi. Xanəgah ətrafında sufilərin məzarlarından ibarət qəbiristanlıq yaranırdı. Bəzən Xanəgaha yaxın yaşayış məskəninə adlı-sanlı əyanlarının və onların ailə üzvlərinin Xanəgah qəbiristanlığında dəfn edilməsi fəxr sayılırdı.

Orta əsr Xanəgahlarından biri də Naxçıvan Muxtar Respublikasının Culfa rayonu ərazisində, Xanağa kəndindən təxminən bir kilometr aralıda, qədim İpək yolu üzərindəki hündür təpədə yerləşən Əlincəçay Xanəgahıdır. Kompleksdə vaxtilə bir sıra tikililər - yay və qış məscidi, minarə, türbələr olmuşdur. Günümüzədək yay məscidinin yarıuçuq sütunları, tikili qalıqları, türbə və məscid binası gəlib çatmışdır. Buradakı abidələr haqqında ilk dəfə Azərbaycan Tədqiq və Tətəbbü Cəmiyyəti Naxçıvan şöbəsinin elmi katibi Mirbağır Mirheydərzadə 1926-cı il elmi səfərinin hesabatında məlumat vermişdir [1, 78-80].

Orta əsrlərdə Xanəgah kompleksinin ətrafında qəbiristanlıq yaranmışdır. Xanəgahda müxtəlif illərdə aparılan təmir-bərpa işləri zamanı nəfis tərtibatlı mərmər sənduqələr, mərmər və digər materialdan hazırlanan başdaşılar, üzərində ornament işlənən və kitabə yazılan quyu qapaqları aşkar edilmişdir (1969-2004-cü illər) [2, 237]. Xanəgah çeşməsinin kitabəsi [3, 45-46; 4, 85-87], şeyx əzəmin başdaşısı [5, 153-155], dörd mərmər sənduqə [6, 57-59; 7, 149-153; 8, 213-217], arxeoloq Ələsgər Ələkbərovun 1926-cı ildə burada gördüyü cəhrayı rəngli mərmər başdaşılardan fraqmentləri [9, 246] Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyinin fondunda qorunur. Fraqmentlərdən birində sufizmdə yüksək məqam olan “qütb əl-arifin” termini qalmışdır. [10, 80]. Yaşıl rəngli daşdan hazırlanan kiçik ölçülü sənduqə (mərhümə ustad Məhəmməd Hacı Hüseyn oğlunun qızı Ağanənə) vaxtilə türbənin arxa tərəfində divara hörülmüşdür [11, 90]. Aşkar edilən abidələr tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilərək çap etdirilir.

Torpağın altından tapılan mərmər sənduqələrdən biri yanlış olaraq

türbənin daxilində bir qəbir üzərinə qoyulmuşdu. 1935-ci ildə kompleksin abidələrini öyrənən epiqrafçı Əjdər Ələsgərzadə elmi səfərinin hesabatında türbədəki qəbrin üzərində mərmər sənduqə deyil, taxtadan hazırlanan səndiq qoyulduğunu yazırdı [12].

Abidənin təsviri. Tədqiq etdiyimiz abidə Xanəgah ətrafında abadlıq-bərpa işləri aparılarkən torpağın altından tapılmışdır. Şənduqənin üst səthinin kənarları ensiz haşiyə şəklində saxlanılmaqla qalan sahə yonularaq bir qədər dərinləşdirilmişdir. Mərkəzdə çatmatağla bağlanan düzbucaqlı sahə, onun daxilində isə yuxarı hissəsi dörd ləçəkli ornamentdən ibarət ikinci bir düzbucaqlı işlənmişdir. Səthin baş tərəfində-haşiyədən aşağıda düzbucaqlı çərçivə yonulmuşdur. Sənduqənin yalnız üst səthində ərəb dilində kitabələr həkk edilmiş, yan tərəfləri kitabəsiz və ornamentsiz olaraq boş saxlanılmışdır. Sənduqənin səthi bir qədər zədələnmişdir. Abidənin üzərində ərəb dilində iki kitabə həkk edilmişdir.

Kitabələr. 1. Səthin baş tərəfindəki düzbucaqlı çərçivə sətirarası xətlə iki yerə ayrılmış, kitabə iki sətirdə və bəzi sözlər sətirdən yuxarı qaldırılmaqla həkk edilmişdir:

هذه روضته المرحومه بدر حوا بيكي بنت قاضي مجد الدين

Tərcüməsi: “Bu bağça qazı Məcd əd-Dinin qızı mərhumə Bədr Həvva Bikəndir”.

2. Səthin dörd bir kənarını əhatə edən ensiz haşiyədə səkkiz kiçik düzbucaqlı daxilində nəsx elementli süls xətt ilə Qurani-kərimdən ayə həkk edilmişdir:

بسم الله الرحمن الرحيم
 الله لا اله الا هو الحي القيوم لا تاخذه سنته و لا نوم
 له مافي السموات و ما في الارض من ذا الذي يشفع عنده الا باذنه يعلم ما بين ايديهم و ما
 خلفهم
 و لا يحيطون بشيء
 من علمه الا بما شاء وسع كرسيه
 السموات و الارض و لا يوده حفظهما و هو العلي العظيم و صدق رسوله الكريم

Tərcüməsi:

“Allah! Allahdan başqa heç bir tanrı yoxdur [Zatı və kəmal sifətləri ilə hər şeyə qadir olub bütün kainatı yaradan və idarə edən, bəndələrini dolandıran və onların işlərini yoluna qoyan] əbədi və əzəli varlıq Odur. O nə mürgü, nə də yuxu bilər. Göylərdə və yerdə nə varsa, hamısı Onundur. Allahın izni olmadan [qiyamətdə] Onun yanında [hüzurunda] kim şəfaət [bu və ya digər şəxsin günahlarının bağışlanmasını xahiş] edə bilər? O, bütün yaranmışların keçmişini və gələcəyini [bütün olmuş və olacaq şeyləri] bilir. Onlar [yaranmışlar] Allahın elmindən Onun özünün istədiyindən başqa heç bir şey qavraya bilməzlər. Onun kürsüsü [elmi, qüdrət və səltənəti] göyləri və yeri əhatə etmişdir. Bunları mühafizə etmək Onun üçün heç də çətin deyildir.

Ən uca və ən böyük varlıq da Odur!”

Qurani-Kərim, II-256 [13, 37-38].

Kitabələri H.F.Səfərli və M.S.Nemət çap etdirmişlər.

Mərhumənin adı bir dəfə Xvandar Bikə oxunmuş [14, s.63, kit.32, şəkl. 32], sonrakı illərdə də abidənin üzərindəki ad hər dəfə ayrı-ayrı oxunuş variantlarında verilmişdir.

Kitabənin M.S.Nemətin çap etdirdiyi illüstrasiyasında haşiyədəki beşinci düzbucaqlıda “yəhitun” sözündən əvvəl “lə” işlənilməmiş və ayə “vasiə” sözünədək (altıncı düzbucaqlı) bərpa edilməmişdir [15, ill. 1037, s.181].

Kitabənin mətnində Quran ayəsindən sonra həkk edilən cümlənin “sadaqa” sözündən əvvəl “va” bağlayıcısı yazılmamışdır [15, ill.1037, s.181; kit. №1037, s.69].

M.S.Nemət mərhumənin adını birinci dəfə Xond Bikə [16, 65], ikinci dəfə Xvand Bikə oxumuşdur [15, 69, kit. № 1037]; “Toplu”da verilən illüstrasiyada kitabənin özündə olmayan hərflər işlənilmişdir. Belə ki, Bikə sözünün üzərində həkk edilən Bədr adındakı “rə” hərfinin “fə” kimi verilməsi dolaşlıq yaratmışdır [15, ill.1037, s.181].

Bundan sonra H.F. Səfərli 2002-ci ildə adı “Hand Bikə” kimi çap etdirir [17, 38]. Baxmayaraq ki, Bədr Həvva Bikə adı H.F.Səfərlinin verdiyi illüstrasiyada düzgün işlənilmişdir [17, şəkl.8]. H.F.Səfərli 2003-cü ildə nəşr etdirdiyi monoqrafiyasında M.X.Nemətin oxuduğu variantı-Xond Bikə adını düzgün hesab edir [18]. Xond Bikə adı “Naxçıvan abidələri ensiklopediyası”nda da verilmişdir [19, 105].

Bədr Həvva Bikənin adı Xanəgah məscidinin məhrabı üstündə qoyulan h.901-ci il (1495-1496-cı illər) tarixli ərəb dilli kitabədə qalmışdır. İki sətirlik kitabədən məlum olur ki, Bədr ul-Həvva Bikə xatun kamil şeyx, xalqlar arasında tayfalar mürrədi, arifbillah şeyxinin qəbirüstü abidəsini tikdirmişdir. Kitabə Ə.Ələsgərzadə, S.Kərimzadə, M.S.Nemət tərəfindən öyrənilmişdir. Ə.Ələsgərzadədən sonrakı tədqiqatçılar onun xatunun adını oxumadığını yazırlar. Ə.Ələsgərzadənin AMEA Tarix İnstitutunun Elmi arxivində saxlanılan əlyazmasında qadının adındakı “...Bikə xatun” sözləri qeyd edilmiş, lakin görünür, o, adı tam dəqiqləşdirə bilmədiyi üçün məqaləsində yazmamışdır [20, 381].

S.Kərimzadə ərəb dilindəki kitabədə adı düzgün araşdırmış, lakin tərcümədə Bədr ul- Həvva Bikə deyil, Bədir Həvva Bikə yazır [21, 16]. Xatunun adının Xond Bikə (Xandar, Xvand, Xond, Hand) şəklində oxunmasının düzgün olmadığını, S.Kərimzadənin bu adı ərəb dilində düzgün araşdırdığını 2007-ci ildə bir məqaləmizdə qeyd etdik [22, 9]. Bundan sonra M.Nemət həm S.Kərimzadənin, həm də özünün oxuduğu variantları birləşdirərək 2010-cu ildə yazır: “türbənin içərisində (*müəllif birinci türbəni nəzərdə tutur - A.Q.*) mərmər sənduqədən müəyyənləşdirmək olur ki, abidə Qazi Məcdəddinin qızı

Bədr əl-Həvva, Bikə Xonda aiddir. ... Xond Bikə kompleksdəki Şeyx Hacı Lələ Məlik türbəsinin kitabəsində adı çəkilən Bədr əl-Həvva Xond Bikə xatundur [23,89]. Digər tədqiqatçı da yekdil bir fukrə gələ bilməmiş, həm mehrabın, həm də sənduqənin üzərindəki kitabələrdə xatunun adını müxtəlif variantlarda yazmışdır: Hand Bikə, Xond Bikə, Həvva Bədr Bikə xatın, Bədr Həvva Bikə xatın... [24].

Sənduqənin üzərində Bədr Həvva Bikənin vəfatı tarixi yazılmamışdır.

M.S.Nemət sənduqə kitabəsində mərhumənin adını - Xvand Bika, mehrabın üstündəki kitabədə isə Xond Bike oxuyur. Yazır ki, birinci türbədə dəfn edilən Xond Bike Xatunun şeyx Hacı Lələ Məliyin qəbri üzərində türbə tikdirməsi nəzərə alınarsa onun vəfatı tarixini 901 h.i.-dən sonraya aid etmək olar [15,70, kit. 1039]. Xanəgah ətrafından tapılıb Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyinə aparılan mərmər sənduqələrdən üçü (Əmir Ərəbşahın qızı Qureyş - h.848/1444-1445, Əmir Xəlifənin oğlu əmir Şah Mənsur - h.897, ramazan/16.07.1493 və şeyx qızı Mikeysə xanım-h.897/1491-1492) dekor baxımından çox nəfis şəkildə tərtib edilmişdir. Əmirzadə Qəzənfərin sənduqəsi isə Bədr Həvva Bikənin abidəsi kimi sadə nəbatı ornament və təsvirlər olmadan düzəldilmişdir. M.Nemət Xond Bike xatunun sadə, bəzəksiz düzəldilən sənduqəsinin forma, ornament və xətt xüsusiyyətlərinə görə yuxarıda qeyd edilən nəfis tərtibatlı üç mərmər sənduqə ilə eyniləşdirməyin mümkün olduğunu göstərir. Halbuki, özünün də qeyd etdiyi kimi, “hər üç sənduqənin yan tərəflərini bəzəyən çoxqatlı, mürəkkəb xalça ornamentləri, üst hissədə ... güldandan ayrılan nəfis işlənən nar çiçəkləri” Bədr Həvva Bikənin sənduqəsində işlənilməmişdir. O, yenə də yanlış olaraq hər üç sənduqə üzərində Qurani-Kərimin Bəqərə surəsindən 255-ci ayənin həkk edildiyini yazır [15, 178, ill. 1035; s.179, ill. 1034; s.180, ill. 1035; s.181, ill. 1037].

H.F.Səfərli yazır ki, “bu qadınla xanəgaha daxil olan məscidin melrabının baş tərəfindəki kitabədə adı çəkilən qadın – Hacı Lələ Məliyin arvadı eyni adamdır. Mehrabın kitabəsinə və bu kitabənin məlumatlarına əsasən ehtimal etmək olar ki, xanəgahın şeyxlərindən və orada fəaliyyət göstərən sufi cəmiyyətinin rəhbərlərindən olan Hacı Lələ Məlik ailəsi ilə birlikdə xanəgahda yaşamışdır. O, arvadından tez, hicri 901-ci (1495-1496-cı illər) ildə vəfat etmiş, arvadı Hand Bikə isə onun xatirəsinə əzəmətli abidə tikdirmişdir və bu haqda mehrabın kitabəsində məlumat verilmişdir. Deməli, kitabədə qeyd edilən ildə - XV əsrin sonlarında Hand Bikə sağ imiş. O, ərindən sonra da xanəgahda yaşamış, vəfat etdikdən sonra isə hörmət əlaməti olaraq orada dəfn olunmuşdur” [17,39].

H.F.Səfərli də M.S.Nemət kimi mərhumənin vəfatı tarixini düzgün olaraq XV əsrin sonu – XVI əsrin əvvəllərinə aid edir.

2004-cü ildə Xanəgahda təmir-bərpa işləri görülməyə birinci türbənin döşəməsinin altında aşkar edilən dörd qəbir açılmamış və tədqiqat aparılma-

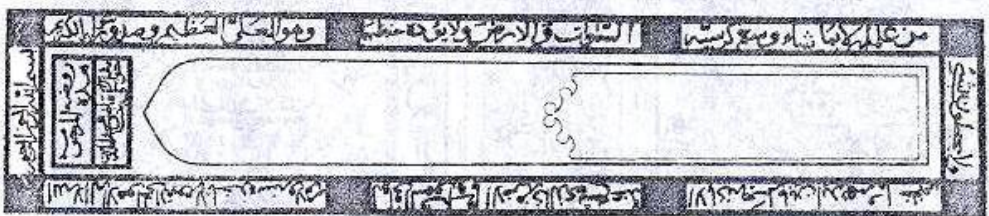
mışdı. Buna görə qəbirlərdən hansında qalın dəfn edilməsi məlum deyil.

Bədr Həvva Bikənin sənduqəsi üzərində vəfatı tarixinin yazılmamasına gəlincə, ola bilsin, o, şeyxin abidəsi tikilərkən özü üçün də bu abidəni əv-
vələcədən hazırlatdırmışdır. Bəlkə də həmin ildə dünyasını dəyişmişdir.

Mehrabın üzərindəki kitabədə Bədr ul-Həvva Bikə xatun, sənduqə
üzərində isə Bədr Həvva Bikə yazılsa da bu adlar eyni şəxsə aiddir.

Xanağa kəndinin yaşlı sakinlərinin məlumatına görə Xanəgah məscidi-
nin mehrabı üzərindəki kitabədə adı qalan Bədr ul-Həvva Bikə xatun kənd-
dəki məscidi və yaxınlıqdakı hamamı tikdirmiş, Əlincə qalasında təmir işləri
aparmışdır. Ulu babaların yaddaşından süzülüb gələn bu faktlar həmin
xatunun zəngin olduğunu göstərir. Kitabədə onun adının qarşısındakı epitetlər
orta əsrlərdə saray əyanlarının xanımlarına verilir, sənədlərdə, məktublarda
onların adı qarşısında yazılırdı. Bu epitetlər Bədr ul-Həvva Bikə xatunun
yüksək zümrədən olduğunu göstərir. Bikə sözü tituldur (kişilərə isə bəy
deyilir) və xatun sözü ilə yanaşı işlənərək xanımın yüksək təbəqədən oldu-
ğunu bildirirdi. Rzaəddin İbn Fəxrəddin yazır ki, "...bəy", yaxud "big" sözləri
qadın cinsində çox vaxt bizim aramızda "bikə" kimi işlənir. ... Əsli güman ki,
ululuq, yüksək mərtəbə sahibi demək olan "böyük" kəlməsi, ya da ki, qoruyan
mənasını bildirən "big" kəlməsidir [25,13].

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, tədqiqatçılar (S.Kərimzadə, F.Səfərli,
M.Nemət) Bədr ul-Həvva Bikə xatunun şeyx Hacı Lələ Məliyin arvadı ol-
duğunu yazırlar. Lakin xatunun epitetləri və bu ərazidən tapılan başqa kitabələr
araşdırmanın digər yazılı qaynaqlarla davam etdirilməsini qarşıya qoyur.

Ədəbiyyat:

1. Mirheydərzadə Mirbağır. Əbrəqunus dairəsi məşhur Əlincə çayı sahilində vəqə bir neçə kəndlərin və Əlincə qalasının tədqiqi // “Azərbaycanı öyrənmə yolu” №4-5, Bakı: 1930. 1926-cı il səfərinin hesabatı. Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyinin fondu. Əlyazma. 10 s.
2. Quluzadə A. Naxçıvanda “Açıq səma altında muzey” // Elmi axtarışlar. XIII toplu.” Səda”, Bakı: 2005, s. 234-238.
3. Сафаров Ф.Я. Эпиграфические изыскания в Нахичеванской АССР // Археологические и этнографические изыскания в Азербайджане (1978). Баку: Элм, 1982, с. 45-48.
4. Quluzadə A. Əlincəçay Xanəgahının çeşmə kitabəsi // Azərbaycan arxeologiyası. Xəzər universiteti. Bakı, №3-4, 2002, s. 85-87.
5. Quliyeva A. Şeyx Xorasan xanəgahından tapılan bir epitafiya haqqında // Naxçıvan Regional Elm Mərkəzinin Əsərləri. VI buraxılış, “Əcəmi”, Naxçıvan: 2001, s. 153-155.
6. Сафаров Ф.Я. Эпиграфические памятники из Ханикаха на Алинджачай Нахичеванской АССР // Археологические и этнографические изыскания в Азербайджане (1976). Баку: Элм, 1979, с. 57-59.
7. Quluzadə A. Əmir Şahmənsurun epitafiyası // Elmi axtarışlar. X buraxılış. Bakı: Nurlan, 2004, s. 149-153.
8. Guluzadeh A.A. The epitaph of emir Arabshahs daughter Quraysh // Global Science and Innovation [Text]: materials of the II International Scientific Conference, Vol. I, Chicago- USA, May 21-22nd, 2014, p. 213-217.
9. Алекперов А. Поездка в Зангезур и Нахкрай. В кн.: Исследования по археологии и этнографии в Азербайджане. Баку: 1960, s. 243-249.
10. Кулизаде А. Новые данные о Ханигахе на Алинджачай // Археология. Этнология. Фольклористика Кавказа. Международная научная конференция, посвященной 90-летию юбилею академика А.М.Апакидзе. Сборник кратких содержаний докладов. Издательство «Некери», Тбилиси: 2004, с. 80.
11. Quliyeva A. 2002-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasında aparılan epiqrafik tədqiqatlar haqqında // Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun 10 illiyinə həsr olunmuş elmi konfransın materialları. “Nafta-Press” nəşriyyatı, Bakı: 2003, s. 88-90.
12. Ələsgərzadə Ə. Şeyx Xorasan türbəsi. Əlyazma. AMEA TİEA, inv. 263.
13. Qurani-Kərim. Ərəb dilindən tərcümə Ziya Bünyadov və Vasim Məmmədəliyevindir. Azər nəşr, Bakı: 1991, 714 s.
14. Сафаров Ф.Я. Арабо-персоязычные надписи Нахичеванской АССР (XVI-XIX вв.) как историко-культурные памятники. Диссертация на соискание уч. ст. к.и.н. Баку, 1987, 179 с. НАИИ НАНА, инв. №8383.
15. Неймат М.С. Корпус эпиграфических памятников. Т.III Арабо-персоязычные надписи Нахчыванской Автономной Республики (XII-начала XX века). Баку: XXI YNE, 2001, 216 s.
16. Məşədixanım Nemət. Ərəb və fars dilli kitabələrdə Naxçıvan. Naxçıvan

- tarixinin səhifələri. “Uluslararası qaynaqlarda Naxçıvan” beynəlxalq simpoziunun materialları. Bakı: 1996, s. 64-67.
17. H.F.Səfərli. Culfa bölgəsinin epiqrafik abidələri. Elm, Bakı: 2002. 80 s.
 18. Səfərli H.F. Naxçıvanda sosial-siyasi və ideoloji mərkəzlər. Nurlan, Bakı: 2003, 392 s.
 19. Naxçıvan abidələri ensiklopediyası. AMEA Naxçıvan Bölməsi. Naxçıvan: 2008, 521 s.
 20. Алескерзаде А. Надписи архитектурных памятников Нахичеванской АССР // ААЭН. Москва-Ленинград, 1947, с. 369-390.
 21. Керимзаде С. Надписи памятников архитектуры Азербайджана XI-XIV веков. Автореферат на соискание уч. ст. к.и.н. “Elm”, Bakı: 1970. 37 s.
 22. Quluzadə A. M.Nemətin Azərbaycan epiqrafikasını “özəlləşdirmək” cəhdi // “Elm” qəzeti. 18 yanvar, № 1-2 (808-809), 2007, s. 9.
 23. Nemət Məşədixanım. Azərbaycanca pirlər. “Elm və təhsil”.Bakı: 2010,209 s.
 24. Hacı Fəxrəddin Səfərli. Şeyx Hacı Lələ Məlik // Naxçıvan Regional Elm Mərkəzinin Əsərləri. VII buraxılış. “Elm”, Bakı: 2003, s. 27-31; Yenə onun: Adları epiqrafik abidələrdə aşkar edilmiş görkəmli şəxsiyyətlər (III məqalə) // Naxçıvan Dövlət Universiteti. Elmi Əsərlər, №2(67), 2015, s.138-143; Yenə onun: Adları epiqrafik abidələrdə aşkar edilmiş görkəmli şəxsiyyətlər // Dövlət və din. Mart, №3, 2015, s.104-112; Yenə onun: Naxçıvanda sufiliklə bağlı mərkəzlər // Bakı: “Elm və təhsil”, 2013, 328 s.; Сафарли Гаджифахраддин. Эпиграфические памятники Нахчывана. «Аджеми», Нахчыван: 2017, 198 с.
 25. Rzaəddin ibn Fəxrəddin. Məşhur xatunlar. Orenburq, 1904. 448 s. Tatar dilində (Çара hazırlayanı Zəminə Hacıyeva). Azərnəşr, Bakı: 1993. 448 s.

Summary

The epitaph of Badr ul- Havva Bika khatun

Afag Guluzade

The article notes that during the various years of refurbishment in the temple, refined marble pendants, heads of marble and other materials, ornaments on ornamental wells were discovered. One of these monuments is the epitaph of Badr Havva Bika, daughter of Majd ad-Din, dating from the late 15th century to the beginning of the 16th century. The author points out some disadvantages and shortcomings in the work of previous researchers while reading the epitaph text.

Keywords: epigraphy, Hanegah complex, chest, tomb, altar

Резюме

Эпитафия Бадр ул-Хавва Бика хатуна

Афаг Гулузаде

В результате реставрационных работ, проведенных в Алинджачайском Ханегахе в разные годы, были обнаружены изящно оформленные мраморные надгробные сундуки, надгробные камни, изготовленные из мрамора и других пород камней, а также орнаментированные крышки водных скважин.

Один из этих надгробных каменных сундуков принадлежит дочери кази Маджд ад-Дина Бадр Хавва Бике. Эпитафия на сундуке относится к концу XV - началу XVI века.

Автор в статье представляет свой вариант прочтения эпитафии, исправляя предыдущих исследователей.

Ключевые слова: эпиграфика, комплекс Ханегах, сагана, мавзолеев, алтарь.